

## ویژگیهای روان‌سنجی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی در بین کارکنان آتش‌نشانی

حیدرعلی هومن<sup>۱\*</sup>، شیرین کوشکی<sup>۲</sup>، آرزو صائمیان<sup>۳</sup>

(۱) دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

(۲) استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

(۳) کارشناس ارشد رشته سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

\*نویسنده مسوول: haidarali70@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله ۹۲/۱۰/۲۳ تاریخ آغاز بررسی مقاله ۹۳/۱/۲۰ تاریخ پذیرش مقاله ۹۳/۳/۵

### چکیده

پژوهش حاضر ویژگیهای روانسنجی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی را در بین کارکنان آتش‌نشانی مورد مطالعه قرار می‌دهد. بدین منظور یک گروه نمونه با حجم ۴۲۷ نفر از طریق نمونه برداری در دسترس انتخاب و به مقیاس ۷۱ سؤالی بهزیستی روان‌شناختی پاسخ دادند. نتایج حاصل از اعتباریابی و تحلیل عاملی نشان داد با حذف یک سؤال به دلیل بار عاملی کم، ضریب اعتبار مقیاس از طریق فرمول کلی آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۹۵ است. تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش آبلیمین نشان می‌دهد که مقیاس مذکور از شش عامل اصلی پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند، خودمختاری و رشد فردی اشباع شده است که در حدود ۴۳/۱۲ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. برای بررسی روایی همزمان مقیاس بهزیستی روان‌شناختی همبستگی بین عاملهای بهزیستی روان‌شناختی و پرسشنامه فرسودگی شغلی (مسلش) بر روی یک گروه نمونه ۱۰۲ نفری محاسبه و مشخص شد. همبستگی بین عامل خستگی هیجانی فرسودگی شغلی با عاملهای یکم (پذیرش خود)، دوم (روابط مثبت با دیگران)، پنجم (خودمختاری) در سطح ۰/۰۱ و با عامل چهارم (زندگی هدفمند) و نمره کل آن در سطح ۰/۰۰۱ منفی و معنادار است. همبستگی بین عامل مسخ شخصیت با عامل ششم و نمره کل در سطح ۰/۰۱ منفی و معنادار است. همبستگی بین عامل احساس کفایت شخصی با عامل یکم (پذیرش خود) در سطح ۰/۰۰۱ و با عامل ششم (رشد فردی) و نمره کل در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

**کلید واژگان:** بهزیستی روان‌شناختی، اعتبار، روایی، تحلیل مؤلفه‌های اصلی، و کارمندان آتش‌نشانی

### مقدمه

حیاتی دارد. اگرچه در ابتدا فقط به سلامت جسم به عنوان سلامتی توجه می‌شد؛ با پیشرفت علم و رسیدن به سطح قابل قبول از سلامت جسمی و مبارزه علیه بسیاری از بیماری‌ها، به جنبه‌های دیگری از سلامت از جمله سلامت روان انسانها توجه شده است (عبدی‌ماسوله، کاویانی، خاقانی‌زاده، و مؤمنی‌عراقی، ۱۳۸۶). سلامت روان یعنی «ادراک مثبت فرد از رویدادها و شرایط زندگی». این تعریف به یک منبع روانی<sup>۱</sup> با نام خوش‌بینی ارثی<sup>۲</sup> اشاره می‌کند. فردی که به طور ارثی خوش‌بین است عقیده دارد که هر موقعیت و وضعیتی سرانجام نتیجه مثبتی خواهد داشت. پژوهشهای مختلف نشان داده‌است که

تلاش شتابزده برای صنعتی شدن و گسترش شهرنشینی و زندگی ماشینی که لازمه آن قبول شیوه‌های نوین برای زندگی است اثر معکوس بر سلامت انسان گذاشته و مسائل بهداشتی تازه‌ای را به بار آورده است. اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی نابه سامان جهان و بار مشکلات اجتماعی و محیطی و روانی واکنش‌های بیمار گونه بسیاری در افراد و جوامع به وجود آورده است که خود سبب وخیم‌تر شدن اوضاع و نامساعدتر شدن شرایط محیط زیست شده است (میلانی فر، ۱۳۸۲). سلامت از نیازهای اساسی انسان است که در توسعه پایدار نقش

باهم ترکیب کرده و مفهوم جامع و کاملی از بهزیستی را که هم جنبه عاطفی (بهزیستی هیجانی) و هم جنبه کارکردی (بهزیستی روانشناختی و اجتماعی) سلامت روانی را در بر می‌گیرد، به وجود می‌آورد.

دنبال مطالعات اخیر درباره ماهیت بهزیستی روان‌شناختی، دیدگاه‌های نظری متفاوتی توصیف و از بین آنها تعداد کمی عملیاتی شده‌اند. وسینگ ادن<sup>۴</sup> (۱۹۹۷)، یک عامل بهزیستی روان‌شناختی کلی را شناسایی کرد و آن را به صورت ترکیبی از کیفیت‌های ویژه از قبیل احساس انسجام، رضایت از زندگی، تعادل عاطفه و نگرش کلی نسبت به خوش بینی یا جهت گیری مثبت به زندگی توصیف کرد. برخی از پژوهشگران، بهزیستی روان‌شناختی را از نظر مؤلفه‌ها یا فرایندهای ویژه نظیر فرایندهای عاطفی مفهوم سازی می‌کنند و برخی دیگر بر فرایندهای جسمانی تأکید کرده‌اند و خاطر نشان می‌سازند که بین سلامت جسمانی بالا و کیفیت بالای زندگی رابطه وجود دارد برخی دیگر از محققان بهزیستی روان‌شناختی را بیشتر به صورت یک فرایند شناختی که رضایت از زندگی نشانگر اصلی آن است، توصیف می‌کنند. عده‌ای نیز در توصیف بهزیستی روان‌شناختی بر نقش فرایندهای معنوی نظیر هدفمندی در زندگی که منجر به عملکرد بهینه می‌گردد، تأکید می‌کنند. برخی نیز بر فرایندهای فردی و اجتماعی از قبیل برخورداری از توجه مثبت نسبت به خود و تسلط بر خود، پیوندهای معنی دار با دیگران اشاره می‌کنند؛ بنابراین به نظر می‌رسد بهزیستی روان‌شناختی می‌تواند با توجه به فرایندهای عاطفی، جسمانی، شناختی، معنوی، فردی و اجتماعی مفهوم سازی شود (غلامرضایی، پورشافعی، دستجردی، ۱۳۸۸).

با ظهور دو جریان توجه به رشد روانشناختی و سلامتی، و روانشناسی مثبت نگر موجب تغییر رویکرد روانشناسان از مدل پزشکی یا آسیب شناختی به مدل‌های مثبت نگر در موضوع سلامت روانی شد. در این راستا مانند مدل‌های

خوش‌بینی با محکم بودن، سلامت عمومی، شادی، کیفیت ارزیابی زندگی رابطه مثبت و با اضطراب، شیوه مقابله‌ای اجتنابی، و ابعاد پریشانی رابطه منفی دارد. برخی دیگر از مؤلفان هم سلامت روان را مترادف با خشنودی و شادی از زندگی در نظر گرفته‌اند (موهر<sup>۱</sup>، ۲۰۰۳).

در سالهای اخیر، گروهی از پژوهشگران حوزه سلامت روانی ملهم از روان‌شناسی مثبت نگر، رویکرد نظری و پژوهشی متفاوتی برای تبیین و مطالعه این مفهوم برگزیده-اند. آنان سلامت روانی را معادل کارکرد مثبت روانشناختی، تلقی و آن را در قالب اصطلاح «بهزیستی روانشناختی» مفهوم سازی کرده‌اند. این گروه نداشتن بیماری را برای احساس سلامت کافی نمی‌دانند، بلکه معتقدند که داشتن احساس رضایت از زندگی، پیشرفت بسنده، تعامل کارآمد و مؤثر با جهان، انرژی و خلق مثبت پیوند و رابطه مطلوب با جمع و اجتماع و پیشرفت مثبت، از مشخصه‌های فرد سالم است (کارادماس<sup>۲</sup>، ۲۰۰۷).

بهزیستی روانی ترجمان احساسات مثبت و رضایت‌مندی عمومی از زندگی خود و دیگران، در حوزه‌های مختلف خانواده، تحصیل و شغل... است و دارای مولفه‌های عاطفی و هم مولفه‌های شناختی است. مؤلفه شناختی بیانگر رضایت‌مندی فرد از زندگی و ارزیابی فرد از جنبه‌های مختلف زندگی و مؤلفه هیجانی ترجمان حضور نسبی عواطف مثبت و عدم حضور هیجان منفی است (ازهی، لوکاس، دینر<sup>۳</sup>، ۲۰۰۳).

پژوهشگران و صاحب‌نظران مختلف با اتخاذ هریک از رویکردها، مفهوم پردازی‌های متفاوتی از بهزیستی ارائه داده‌اند. پیروان لذت‌گرایی، «بهزیستی هیجانی» را مطرح ساخته‌اند که آن را برابر حضور عواطف مثبت (مانند شادی)، غیاب عواطف منفی (مانند ناامیدی) و رضایت‌مندی از زندگی می‌دانند (کیز<sup>۴</sup>، ۲۰۰۲). پیروان فضیلت‌گرایی نیز دو نوع بهزیستی روانشناختی و بهزیستی اجتماعی را مطرح ساخته‌اند. مدل سلامت، این سه نوع بهزیستی را

4. Keyes  
5. Wissng eden

1. Mohr  
2. Karademas  
3. Oishi , Lucas , Dienr

افسردگی و اضطراب منجر شوند. یکی از این عوامل کار و محیط آن است. همواره نحوه کار افراد و محیط آن می-تواند بر روی سلامت روان افراد تأثیرگذار باشد و در نتیجه باعث ارتقا یا افت کاری ایشان می‌گردد (غنی، احقر، رحیمی موقر، مبارکی، ۱۳۹۰).

از آنجا که حداقل یک سوم از عمر انسان‌های شاغل در محیط کار سپری می‌شود و از طرفی بسیاری از روابط و مناسبات اجتماعی انسانها در طی ساعات کاری شکل می‌گیرد، محیط کار یا استرس ناشی از آن می‌تواند در سلامت و خشنودی انسانها علاوه بر کارایی مؤثر باشد و افرادی که تحت استرس‌های زیادی باشند به طور کلی از سلامت و خشنودی کمتری برخوردار خواهند. آمارها نشان می‌دهد استرس و عوارض ناشی از آن همه ساله موجب از بین رفتن صدها روز کاری می‌شود و به طور متوسط روزانه یک میلیون نفر به علت اختلالات ناخوشیهای ناشی از حضور در محل کار از رفتن به آن خودداری می‌کنند. مطالعه دیگری نشان می‌دهد که ۴ درصد از ساعات کاری بر اثر غیبت ناشی از استرس و ناراضی شغلی کارکنان از دست می‌رود (علوی، جنتی‌فرد، و داوودی، ۱۳۸۸). لذا جهت شناسایی افراد در معرض خطر در محیط کار، بررسی شرایط سلامت روانی کارکنان، و کمک به مدیران جهت ایجاد فضای مناسب و عاری از تنش در محیط کار برای نیروی انسانی شاغل، لازم است میزان بهزیستی روانشناختی آنان در محیط کار، شناسایی و مورد مطالعه قرار گیرد. به همین منظور پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به این سؤالهاست. آیا مقیاس بهزیستی روانشناختی در بین کارکنان آتش‌نشانی از اعتبار مطلوبی برخوردار است؟ آیا مقیاس بهزیستی روانشناختی در بین کارکنان آتش‌نشانی از روایی مطلوبی برخوردار است؟ این مقیاس از چه عواملی اشباع شده است؟ آیا بین مؤلفه‌های بهزیستی روانشناختی کارکنان با فرسودگی شغلی آنها ارتباط وجود دارد؟

متفاوتی مانند جاهودا، مدل بهزیستی ذهنی، داینر، مدل شش عاملی بهزیستی ریف، مدل خود مختاری رایان و دسی تدوین شدند که در تعریف و تبیین سلامت روانی به جای تمرکز بر بیماری، ضعف و تنش بر توانایی‌ها و داشته‌های فرد متمرکز شدند. یکی از مهم‌ترین مدل‌هایی که بهزیستی روانشناختی را مفهوم سازی و عملیاتی کرده، مدل ریف و همکاران است (میکائیلی، ۱۳۸۹).

ریف و همکاران بیش از هر چیز تلاش کردند بر اساس مبانی فلسفی (کسانی مانند ارسطو و راسل) ملاک‌های زندگی مطلوب یا اصطلاحاً «زندگی خوب» را تعیین و دسته بندی کنند. بر این اساس، شش عامل مهم را شناسایی کردند که از طریق آنها می‌توان خوب بودن یا نبودن را تعیین کرد، پذیرش خود، هدفمندی در زندگی، رشد شخصی، داشتن ارتباط مثبت با دیگران، تسلط بر محیط و خودمختاری مؤلفه‌های تشکیل دهنده بهزیستی روانشناختی در مدل ریف هستند (ریف، ۱۹۸۹).

ریف برای سنجش مدل نظری خود، پرسشنامه خودگزارشی طراحی کرد که از مهم‌ترین سنجه‌های بهزیستی روان‌شناختی به شمار می‌رود. نخستین نوشتار این ابزار دارای ۱۲۰ سؤال بود. در سالهای بعد بر اساس پژوهش‌هایی که روی ویژگی‌های روانسنجی آن انجام شد. نسخه‌های کوتاهتر ۴۰، ۴۲، ۲۴، ۱۸، ۱۴، ۹ و ۳ سؤالی تدوین شد. ریف خود معتقد است که نسخه ۸۴ سؤالی آزمون در مقایسه با سایر پرسشنامه‌ها قابلیت بیشتری در تعیین وضعیت بهزیستی روانشناختی دارد و در پرسشنامه ۸۴ سؤالی برای سنجش هر عامل ۱۴ سؤال اختصاص یافته که در سال ۱۹۸۹ توسط کارول ریف در دانشگاه وسکانسین ساخته شده است (ریف و سینگر، ۱۹۹۸). هدف این پرسشنامه عملیاتی کردن شش عامل استخراج شده از تئوری‌های پیشین است که در مدل بهزیستی روانشناختی جای گرفته است

شواهد پژوهشی فراوانی وجود دارد که نشان می‌دهند عوامل گوناگون زندگی قادرند بهزیستی روانشناختی را تحت تأثیر قرار دهند و به ایجاد مشکلات روانی مانند

## روش

جامعه آماری این پژوهش را همه کارکنان آتش نشانی شهر تهران بود. براساس روش‌های رایج برای استانداردسازی آزمون‌ها، یک گروه نمونه با حجم ۵۰۰ نفر از طریق نمونه برداری در دسترس انتخاب شد و به پرسشنامه بهزیستی روانی پاسخ دادند. از این تعداد ۷۳ نفر به دلیل عدم همکاری از بررسی کنار گذاشته شد و در نتیجه نمونه‌ای با حجم ۴۲۷ نفر از کارکنان شاغل در مراکز آتش‌نشانی مورد مطالعه قرار گرفت. ابزار مورد استفاده در پژوهش حاضر شامل دو مقیاس بهزیستی روانی ریف (۱۹۸۰) و فرسودگی شغلی مازلاک است.

**مقیاس بهزیستی روانی (ریف، ۱۹۸۰)** شامل ۸۴ سؤال است که دارای ۶ خرده آزمون پذیرش خود، رابطه مثبت با دیگران، خودمختاری، زندگی هدفمند، رشد شخصی و تسلط بر محیط است. دانش‌آموزان هر سؤال را مطالعه کرده و احساس فعلی خود را روی یک مقیاس ۶ درجه‌ای رتبه‌بندی می‌کنند. ویژگی‌های روانسنجی آن نشان می‌دهد ریف به منظور هنجاریابی مقیاس‌های بهزیستی روان شناختی این آزمون را بر روی نمونه‌ی ۳۲۱ نفری اجرا کرد. وی ضریب همسانی زیر مقیاس‌های این مقیاس را بدین شرح گزارش کرده است: خودمختاری = ۰/۷۶، تسلط بر محیط = ۰/۹۰، رشد فردی = ۰/۸۷، ارتباط مثبت با دیگران = ۰/۹۱، زندگی هدفمند = ۰/۹۰، پذیرش خود = ۰/۹۳، پایایی حاصل از روش بازآزمایی زیرمقیاس‌ها نیز در یک نمونه‌ی ۱۱۷ نفری و در فاصله‌ی ۶ هفته بین ۰/۸۱ تا ۰/۸۵ بوده است. در پژوهش دیگری همسانی درونی زیرمقیاس خودمختاری = ۰/۸۷، تسلط بر محیط = ۰/۷۷، رشد فردی = ۰/۷۴، ارتباط مثبت با دیگران = ۰/۸۳، زندگی هدفمند = ۰/۷۶ و پذیرش خود = ۰/۷۹ گزارش شده است. پایایی حاصل از روش بازآزمایی زیرمقیاس‌ها نیز در یک فاصله ۸ هفته‌ای بین ۰/۷۴ تا ۰/۸۴ قرار داشت (ریف، ۱۹۸۹). بیانی و همکاران (۱۳۸۷) به منظور هنجاریابی مقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی در ایران آن را روی

نمونه‌ای متشکل از ۱۴۵ دانشجوی دانشگاه آزاد واحد آزادشهر اجرا کردند. ضریب پایایی به روش بازآزمایی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی ریف ۰/۸۲ و خرده مقیاس پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، خودمختاری، تسلط بر محیط و رشد شخصی به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۷، ۰/۷۰، ۰/۷۷، ۰/۷۸ بدست آمده است که از نظر آماری معنادار بود.

**پرسشنامه فرسودگی شغلی مسلش<sup>۱</sup> (۱۹۸۱):** این پرسشنامه به عنوان یک وسیله سنجش استاندارد برای اندازه‌گیری میزان فرسودگی شغلی، شناخته شده و شامل سه مقیاس اندازه‌گیری مستقل است که از ۲۲ ماده جداگانه درباره احساس‌ها و نگرش‌ها تشکیل شده که سه جنبه مختلف سندرم فرسودگی شغلی (تحلیل‌رفتگی هیجانی، مسخ شخصیت، و احساس کفایت شخصی) را می‌سنجد. ویژگی‌های روان‌سنجی این پرسشنامه نشان می‌دهد، همبستگی داخلی در هر سه بعد پرسشنامه فرسودگی شغلی در نمونه اصلی (۱۱۰۰۰ نفر) با آلفای کرونباخ بین ۰/۷۱ تا ۰/۹۱ در حد قابل قبولی است. ضرایب بازآزمایی در دوره‌های کوتاه مدت تا یک ماه ۰/۶ تا ۰/۸ است. در مطالعه آزمون بازآزمایی را در مدت یک سال بررسی کردند. ضریب اعتبار در نمونه‌ای از ۷۰۰ معلم ۰/۳۳ تا ۰/۶۷ و در نمونه دیگری شامل ۴۶ نفر شاغل در خدمت انسانی ۰/۳۴ تا ۰/۶۲ بود. (مسلش و جکسون<sup>۲</sup>، ۱۹۹۳). در این پژوهش بنا بر نظر مسئولان آتش نشانی ۱ ماده از ۲۲ ماده حذف و پرسشنامه فرسودگی شغلی مورد مطالعه در پژوهش حاضر شامل ۲۱ ماده شد.

تحلیل داده‌ها براساس هدف‌های پژوهش و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی به شرح زیر انجام شد:

- ۱- برای تعیین هماهنگی درونی و میزان اعتبار از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد.
- ۲- برای بررسی روایی از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی<sup>۳</sup> (PC) استفاده شد.

3. principial components (pc)

1. Maslach Burnout Inventory  
2. Maslach & Jackson

۳- برای نامگذاری عوامل پس از اجرای تحلیل مؤلفه‌های اصلی، از چرخش متمایل<sup>۱</sup> استفاده شد.  
 ۴- برای بررسی روائی همزمان مقیاس از ضریب همبستگی پیرسون بین نمره‌های بدست آمده از مؤلفه‌های مقیاس بهزیستی روان‌شناختی، با نمره هر یک از مقیاسهای فرسودگی شغلی استفاده شد.

### یافته‌ها

هدف پژوهش حاضر مطالعه ویژگیهای روانسنجی مقیاس بهزیستی روانشناختی در بین کارکنان آتش نشانی است. با توجه به اینکه کارکنان آتش نشانی اکثراً مرد هستند و دارای تعداد کمی کارکنان زن هستند در این پژوهش همه شرکت کنندگان مرد هستند.

از روش هماهنگی درونی و فرمول کلی ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی اعتبار مقیاس بهزیستی روانشناختی استفاده شد. تعداد ۵ سؤال با کل مجموعه مقیاس همبستگی منفی نشان دادند، در نتیجه به صورت معکوس نمره‌گذاری شدند. ضریب آلفای کرونباخ، ضریب-هماهنگی درونی برای مقیاس ۷۱ سؤالی ۰/۸۹۵ به دست آمد. برپایه نتایج حاصل سؤال ۳۱ به علت داشتن همبستگی منفی و ضعیف با کل مجموعه سؤالا حذف شد. اعتبار کل مجموعه ۷۰ سؤالی ۰/۸۹۵ به دست آمد. ضریب اعتبار بدست آمده نشان می‌دهد مقیاس از هماهنگی درونی مطلوبی برخوردار است و می‌توان به نتایج حاصل از تحلیل عاملی آن اطمینان داشت.

مهمترین سؤالی که باید در مورد هر نوع روش سنجش صورت گیرد، این است که آن روش تا چه حد رواست؟ به منظور رواسازی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی شواهد مربوط به دو نوع روایی (۱) روایی سازه، و (۲) روایی همزمان گردآوری شد. در این پژوهش نیز به منظور بررسی روایی سازه مقیاس تحلیل مؤلفه اصلی (PC) صورت گرفته است. به منظور اجرای تحلیل عاملی لازم است مفروضه‌های زیر رعایت گردد:

۱) شاخص کفایت نمونه برداری<sup>۲</sup> دست کم ۰/۷ و ترجیحاً بالاتر از آن باشد.

۲) نتیجه آزمون کرویت بارتلت<sup>۳</sup> از لحاظ آماری معنادار باشد.

۳) بارعاملی سؤالا در ماتریس عاملی و ماتریس چرخش یافته دست کم ۰/۳ و ترجیحاً بالاتر از آن باشد.

۴) هر یک از عاملها دست کم متعلق به سه سؤال باشد.

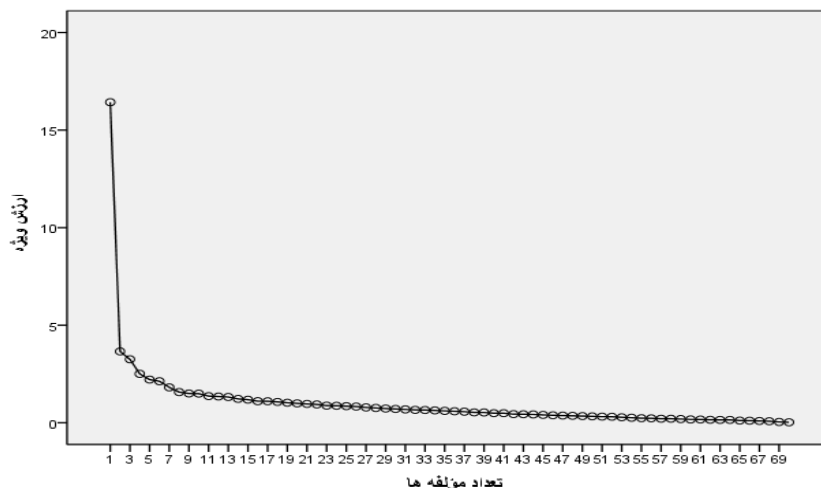
۵) عاملها باید از اعتبار کافی برخوردار باشد (هومن، ۱۳۹۰).

در این پژوهش نتایج محاسبه‌های اولیه تحلیل مؤلفه‌های اصلی نشان می‌دهد که دترمینان ماتریس همبستگی عددی غیر صفر برابر با ۰/۰۰۰۰۰۰۰۰۱۲ و در نتیجه محاسبه عکس ماتریس همبستگی امکان‌پذیر است. افزون‌براین، مقدار KMO برابر با ۰/۷۱۵ است که از ۰/۷ بزرگتر بوده و بیانگر کفایت نمونه‌برداری است و مشخصه آزمون کرویت بارتلت برابر ۱۷۵۰۵/۰۵۶ و سطح معنادار بودن آن کمتر از ۰/۰۰۱ است. بنابراین، بر پایه هر سه ملاک می‌توان نتیجه گرفت که اجرای تحلیل عاملی براساس ماتریس همبستگی حاصل در گروه نمونه مورد مطالعه، قابل توجیه خواهد بود.

مشخصه‌های آماری اولیه که در اجرای تحلیل مؤلفه‌های اصلی به دست آمده نشان داد ارزشهای ویژه ۱۹ عامل بزرگتر از یک است و درصد پوشش واریانس مشترک بین متغیرها برای این ۱۹ عامل بر روی هم ۶۷/۵۷ درصد کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. برای تعیین این مطلب که مقیاس بهزیستی روان‌شناختی از چند عامل اشباع شده، سه شاخص عمده مورد توجه قرار گرفته است: ارزش ویژه، نسبت واریانس تبیین شده توسط هر عامل، نمودار چرخش یافته ارزشهای ویژه: این نمودار طرحی از ارزش‌های ویژه سوالها را نشان می‌دهد که Scree نامیده می‌شود (هومن، ۱۳۹۰). نمودار شیب‌دار ارزش‌های ویژه برای

2. Bartlett test of sphericity

1. oblique rotation  
 1. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)



شکل ۱. نمودار شیب‌دار مجموعه سؤال‌های پرسشنامه بهزیستی روانشناختی

بر پایه نتایج حاصل از تحلیل عاملی و ملاک‌های مطرح شده تصمیم بر این شد که از مجموعه ماده‌ها تعداد شش عامل استخراج شود. ارزش ویژه این شش عامل و درصد واریانس آنها در جدول ۱ نشان داده شده است. سؤال‌های مقیاس بهزیستی روانشناختی در شکل ۱ نمایش داده شده است.

جدول ۱. ارزش ویژه، درصد تبیین واریانس و درصد تراکمی عامل‌های بهزیستی روانی

عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم	عامل ششم	
۱۶/۴۳	۳/۶۵	۳/۲۵	۲/۵۱	۲/۲۱	۲/۱۳	ارزش ویژه
۲۳/۴۷	۵/۲۲	۴/۶۵	۳/۵۸	۳/۱۶	۳/۰۴	درصد واریانس
۲۳/۴۷	۲۸/۶۹	۳۳/۳۴	۳۶/۹۲	۴۰/۰۸	۴۳/۱۲	درصد تراکمی

جدول ۲. ماتریس ساختار مجموعه ۷۰ سؤالی بهزیستی روانشناختی

سؤال	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم	عامل ششم
۶۸	۰/۷۷۷					
۶۳	۰/۷۶۳					
۴۱	۰/۷۵۵		۰/۲۸۱			
۶۲	۰/۷۴۵			۰/۲۸۵	۰/۲۹۷	
۴۶	۰/۷۴۰					
۵۶	۰/۷۴۰					
۴۷	۰/۷۲۴					
۶۷	۰/۷۱۴					
۵۳	۰/۷۰۹					
۶۱	۰/۷۰۰					
۴۲	۰/۶۷۰					
۲۸	۰/۶۳۸					
۷۱	۰/۶۳۸					
۵۵	۰/۶۲۳					
۴۰	۰/۶۰۶					
۶۹	۰/۵۹۷					
۱۰	۰/۵۸۲					

ادامه جدول ۲. ماتریس ساختار مجموعه ۷۰ سؤالی بهزیستی روانشناختی

	۰/۵۷۲	۲۹
	۰/۵۵۹	۶
	۰/۵۴۹	۳۴
	۰/۵۴۲	۴۵
	۰/۵۲۷	۵۱
	۰/۵۰۳	۳۵
	۰/۴۹۴	۶۰
	۰/۴۴۴	۳۰
	۰/۳۰۰	۳۲
	۰/۵۵۷	۳۷
	-۰/۵۴۳	۳۶
	-۰/۵۳۶	۵۸
	۰/۵۱۵	۱۹
	۰/۵۰۱	۲
	۰/۴۸۲	۶۴
	۰/۴۵۹	۱۱
	۰/۳۰۹	۳۳
	۰/۶۰۳	۴۴
	-۰/۵۶۱	۲۲
	۰/۵۲۶	۵۰
	۰/۵۱۱	۷۰
	۰/۴۷۹	۲۴
	۰/۳۸۳	۷
	۰/۵۹۶	۲۵
	۰/۵۷۵	۸
	۰/۵۷۴	۵
	۰/۵۵۴	۱۲
	۰/۵۳۳	۱۶
	۰/۵۲۸	۲۶
	۰/۵۱۰	۱۳
	۰/۴۹۸	۱۴
	۰/۴۸۳	۲۱
	۰/۴۸۱	۲۷
	۰/۴۷۸	۹
	۰/۴۷۷	۳۸
	۰/۴۶۹	۳
	۰/۴۶۸	۱۸
	۰/۴۵۶	۱۵
	۰/۴۵۵	۴
	۰/۴۴۸	۴
۰/۶۲۲		۴۹

جدول ۲. ماتریس ساختار مجموعه ۷۰ سؤالی بهزیستی روانشناختی (ادامه)

سؤال	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم	عامل ششم
۴۳					۰/۵۸۸	
۴۸					۰/۵۷۸	
۵۹					۰/۵۰۱	
۱					۰/۴۸۴	
۵۷					۰/۴۴۸	-۰/۴۳۵
۵۴					۰/۴۳۴	
۶۶					۰/۴۲۹	-۰/۳۷۱
۶۵					۰/۴۲۲	
۲۰						-۰/۵۷۵
۵۲						-۰/۵۳۳
۲۳						۰/۵۰۶
۱۷						۰/۴۱۷

عامل دوم: ۸ سؤال شامل سؤالیهای ۳۷، ۳۶، ۵۸، ۱۹، ۲، ۶۴، ۱۱، و ۳۳ همبستگی بالایی با این عامل دارند که بیانگر روابط مثبت با دیگران است.

عامل سوم: ۶ سؤال شامل سؤالیهای ۴۴، ۲۲، ۵۰، ۷۰، ۲۴، ۷ و با این عامل همبستگی بالا داشته که بیانگر تسلط بر محیط است.

عامل چهارم: ۱۶ سؤال شامل سؤالیهای ۲۵، ۸، ۵، ۱۲، ۱۶، ۲۶، ۱۳، ۱۴، ۲۱، ۲۷، ۹، ۳۸، ۳، ۱۸، ۱۵ و ۴ با این عامل همبستگی بالا داشته و بیانگر زندگی هدفمند است.

عامل پنجم: ۱۰ سؤال شامل سؤالیهای ۴۹، ۳۹، ۴۳، ۴۸، ۵۹، ۱، ۵۷، ۵۴، ۶۶ و ۶۵ با این عامل همبستگی بالا دارد و بیانگر خود مختاری است.

عامل ششم: ۴ سؤال شامل سؤالیهای ۲۰، ۵۲، ۲۳، و ۱۷ با این عامل همبستگی بالا داشته و بیانگر رشد فردی است. برای بررسی روایی همزمان مقیاس بهزیستی روانشناختی، همبستگی بین نمره های عاملهای استخراج شده از پرسشنامه بهزیستی روانی با نمره سه عامل فرسودگی شغلی (تحلیل رفتگی هیجانی، مسخ شخصیت، و احساس کفایت شخصی) روی یک گروه ۱۰۲ نفری محاسبه و نتایج نشان می دهد همبستگی بین عامل خستگی هیجانی فرسودگی شغلی با عاملهای یکم (پذیرش خود)،

چنانکه در جدول ۱ مشاهده می شود، عامل یکم با ارزش ویژه ۱۶/۴۳ و مقدار ۲۳/۴۷ درصد کل واریانس را تبیین می کند که بر پایه ویژگیهای تحلیل مؤلفه های اصلی این عامل بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل دارد و هیچ عاملی نمی تواند واریانس بیشتری را در مقایسه با عامل نخست توجیه کند. عامل ششم نیز با ارزش ویژه ۲/۱۳ و مقدار ۳/۰۴ درصد کل واریانس را تبیین می کند که کمترین سهم را در تبیین واریانس کل سؤالها داراست. بدین ترتیب شش عامل استخراج شده، ۴۳/۱۲ درصد کل واریانس را تبیین می کند.

محاسبه میزان اشتراک ماده های مجموعه ۷۰ سؤالی بهزیستی روانی نشان می دهد کمترین اشتراک برابر با ۰/۱۸۱ مربوط به سوالهای ۳۳، ۳۲ و بیشترین اشتراک برابر ۰/۷۴۳ مربوط به سوال ۴۱ است. پس از چرخش عاملها به شیوه آبلیمین (متمایل) برای دستیابی به ساختار ساده تر و قابل تفسیرتر، نامگذاری عاملها، بدین شرح است:

عامل یکم: ۲۶ سؤال شامل سؤالیهای ۶۸، ۶۳، ۴۱، ۶۲، ۴۶، ۵۶، ۴۷، ۶۷، ۵۳، ۶۱، ۴۲، ۲۸، ۷۱، ۵۵، ۴۰، ۶۹، ۱۰، ۲۹، ۶، ۳۴، ۴۵، ۵۱، ۳۵، ۶۰، ۳۰ و ۳۲ با این عامل همبستگی بالا داشته که بیانگر پذیرش خود است.



نمونه پژوهش برای نرم‌یابی گستره مقیاس به اندازه کافی بزرگ نبود، از جدول توزیع فراوانی و درصد تراکمی نمره-ها به عنوان نرم درصدی استفاده شد. به کمک این جداول می‌توان با داشتن نمره فرد، جایگاه نسبی او را نسبت سایر افراد گروه مشخص و تعیین کرد. در نرم درصدی برای هر نمره خام یک رتبه درصدی محاسبه می‌شود که جایگاه فرد را برحسب درصد افرادی که نمره پایین‌تر از او گرفته‌اند مشخص می‌سازد.

دوم (روابط مثبت با دیگران)، پنجم (خودمختاری) در سطح ۰/۰۱ و با عامل چهارم (زندگی هدفمند) و نمره کل آن در سطح ۰/۰۰۱ منفی و معنادار است. همبستگی بین عامل مسخ شخصیت با عامل ششم و نمره کل در سطح ۰/۰۱ منفی و معنادار است. همبستگی بین عامل احساس کفایت شخصی با عامل یکم (پذیرش خود) در سطح ۰/۰۰۱ و با عامل ششم (رشد فردی) و نمره کل در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

به منظور تعبیر و تفسیر نمره‌های حاصل اجرای آزمون، اقدام به بررسی نرم درصدی شد و با توجه به این که حجم

جدول ۳. فراوانی مطلق و درصد تراکمی نمره های مقیاس بهزیستی روانشناختی

نمره	فراوانی مطلق	درصد تراکمی	نمره	فراوانی مطلق	درصد تراکمی	نمره	فراوانی مطلق	درصد تراکمی
۱/۳۶	۱	۰/۲	۲/۰۲	۲	۳۴/۹	۲/۵۷	۲	۸۲/۰
۱/۳۷	۱	۰/۵	۲/۰۳	۵	۳۶/۱	۲/۵۸	۲	۸۲/۴
۱/۴۱	۱	۰/۷	۲/۰۴	۷	۳۷/۷	۲/۵۹	۶	۸۳/۸
۱/۴۲	۱	۰/۹	۲/۰۵	۳	۳۸/۴	۲/۶۰	۱	۸۴/۱
۱/۴۶	۱	۱/۲	۲/۰۶	۲	۳۸/۹	۲/۶۱	۴	۸۵/۰
۱/۴۷	۱	۱/۴	۲/۰۷	۵	۴۰/۰	۲/۶۲	۲	۸۵/۵
۱/۵۰	۲	۱/۹	۲/۰۹	۱۱	۴۲/۶	۲/۶۴	۱	۸۵/۷
۱/۵۴	۱	۲/۱	۲/۱۰	۵	۴۳/۸	۲/۶۵	۱	۸۵/۹
۱/۵۶	۴	۳/۰	۲/۱۱	۱۰	۴۶/۱	۲/۶۶	۴	۸۶/۹
۱/۵۷	۱	۳/۳	۲/۱۲	۱	۴۶/۴	۲/۶۷	۲	۸۷/۴
۱/۵۹	۳	۴/۰	۲/۱۳	۷	۴۸/۰	۲/۶۸	۱	۸۷/۶
۱/۶۰	۱	۴/۲	۲/۱۴	۴	۴۸/۹	۲/۶۹	۴	۸۸/۵
۱/۶۱	۱	۴/۴	۲/۱۵	۲	۴۹/۴	۲/۷۰	۱	۸۸/۸
۱/۶۲	۱	۴/۷	۲/۱۶	۳	۵۰/۱	۲/۷۱	۳	۸۹/۵
۱/۶۳	۲	۵/۲	۲/۱۷	۵	۵۱/۳	۲/۷۳	۱	۸۹/۷
۱/۶۴	۱	۵/۴	۲/۱۹	۷	۵۲/۹	۲/۷۴	۱	۸۹/۹
۱/۶۶	۱	۵/۶	۲/۲۰	۱۰	۵۵/۳	۲/۷۵	۲	۹۰/۴
۱/۶۷	۳	۶/۳	۲/۲۱	۱۱	۵۷/۸	۲/۷۶	۳	۹۱/۱
۱/۶۸	۲	۶/۸	۲/۲۲	۲	۵۸/۳	۲/۷۷	۱	۹۱/۳
۱/۶۹	۱	۷/۰	۲/۲۳	۳	۵۹/۰	۲/۷۸	۲	۹۱/۸
۱/۷۰	۱	۷/۳	۲/۲۴	۸	۶۰/۹	۲/۷۹	۱	۹۲/۰
۱/۷۱	۳	۸/۰	۲/۲۵	۲	۶۱/۴	۲/۸۰	۱	۹۲/۳
۱/۷۳	۳	۸/۷	۲/۲۶	۴	۶۲/۳	۲/۸۳	۲	۹۲/۷
۱/۷۴	۵	۹/۸	۲/۲۷	۴	۶۳/۲	۲/۸۴	۱	۹۳/۰
۱/۷۶	۲	۱۰/۳	۲/۲۸	۲	۶۳/۷	۲/۸۶	۱	۹۳/۲
۱/۷۷	۳	۱۱/۰	۲/۲۹	۴	۶۶/۶	۲/۸۹	۱	۹۳/۴
۱/۷۸	۱	۱۱/۲	۲/۳۰	۴	۵۶/۶	۲/۹۰	۴	۹۴/۴
۱/۷۹	۶	۱۲/۶	۲/۳۱	۷	۶۷/۲	۲/۹۱	۲	۹۴/۸

ادامه جدول ۳. فراوانی مطلق و درصد تراکمی نمره های مقیاس بهزیستی روانشناختی

۹۵/۱	۱	۲/۹۳	۶۸/۶	۶	۲/۳۳	۱۳/۸	۵	۱/۸۰
۹۵/۳	۱	۲/۹۵	۷۰/۳	۷	۲/۳۴	۱۵/۵	۷	۱/۸۱
۹۵/۶	۱	۲/۹۶	۷۰/۵	۱	۲/۳۵	۱۵/۹	۲	۱/۸۲
۹۶/۳	۳	۲/۹۹	۷۱/۴	۴	۲/۳۶	۱۶/۴	۲	۱/۸۳
۹۶/۵	۱	۳/۰۳	۷۱/۷	۱	۲/۳۷	۱۸/۳	۸	۱/۸۴
۹۶/۷	۱	۳/۰۶	۷۱/۹	۱	۲/۳۸	۱۸/۷	۲	۱/۸۵
۹۷/۰	۱	۳/۰۷	۷۲/۶	۳	۲/۳۹	۲۰/۱	۶	۱/۸۶
۹۷/۲	۱	۳/۰۹	۷۳/۵	۴	۲/۴۰	۲۱/۱	۴	۱/۸۷
۹۷/۴	۱	۳/۱۳	۷۴/۹	۶	۲/۴۱	۲۲/۷	۷	۱/۸۹
۹۸/۱	۳	۳/۱۹	۷۵/۴	۲	۲/۴۳	۲۳/۴	۳	۱/۹۰
۹۸/۴	۱	۳/۳۶	۷۶/۸	۶	۲/۴۴	۲۴/۶	۵	۱/۹۱
۹۸/۶	۱	۳/۳۸	۷۷/۳	۲	۲/۴۶	۲۴/۸	۱	۱/۹۲
۹۸/۸	۱	۳/۳۹	۷۷/۵	۱	۲/۴۷	۲۵/۸	۴	۱/۹۳
۹۹/۱	۱	۳/۴۰	۷۸/۷	۵	۲/۴۹	۲۶/۹	۵	۱/۹۴
۹۹/۳	۱	۳/۴۲	۷۹/۴	۲	۲/۵۱	۲۸/۳	۶	۱/۹۶
۹۹/۵	۱	۳/۴۶	۸۰/۱	۳	۲/۵۲	۲۹/۰	۳	۱/۹۷
۹۹/۸	۱	۳/۶۶	۸۰/۶	۲	۲/۵۳	۳۰/۹	۸	۱/۹۹
۱۰۰/۰	۱	۴/۰۱	۸۱/۰	۲	۲/۵۵	۳۲/۳	۶	۲/۰۰
			۸۱/۵	۲	۲/۵۶	۳۴/۴	۹	۲/۰۱

## بحث

پژوهش حاضر باهدف شناسایی ویژگیهای روان‌سنجی از جمله اعتبار، روایی و نرم‌یابی پرسشنامه بهزیستی روان‌شناختی در میان کارکنان آتش‌نشانی انجام شده است و بررسی این ویژگیها مستلزم اجرای تحلیل عاملی است، از این جامعه بر پایه روشهای متداول در پژوهش تحلیل عاملی یک گروه نمونه با حجم ۵۰۰ نفر از طریق نمونه برداری در دسترس انتخاب شد. از این تعداد ۷۳ نفر به دلیل عدم همکاری از بررسی کنار گذاشته شد و در نتیجه نمونه‌ای با حجم ۴۲۷ نفر از کارکنان شاغل در مراکز آتش‌نشانی مورد مطالعه قرار گرفت. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات و به دست آمدن یافته‌های پژوهش با استفاده از روشهای آماری، جهت پاسخگویی به سؤالات مطرح شده در پژوهش، پس از اشاره به یافته‌های آماری نتایج هر یک از سؤالات مورد بحث قرار گرفته می‌شود.

به منظور پاسخ به سؤال نخست پژوهش که آیا پرسشنامه بهزیستی روانشناختی در بین کارکنان آتش‌نشانی از اعتبار

مطلوبی برخوردار است؟ از روش همابستگی درونی و فرمول کلی ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی اعتبار پرسشنامه بهزیستی روانی استفاده شد. برپایه نتایج حاصل تعداد ۵ سؤال با تست همبستگی منفی نشان دادند، در نتیجه به صورت معکوس نمره‌گذاری شدند. با استفاده از روش فرمول کلی آلفای کرونباخ، ضریب همابستگی درونی برای پرسشنامه ۷۱ سؤالی ۰/۸۹۵ به دست آمد. در نهایت با توجه به ضریب همبستگی هر سؤال با نمره کل مجموعه و نتایج حاصل از تحلیل عاملی مواد پرسشنامه سؤال ۳۱ به علت داشتن همبستگی منفی و ضعیف از مجموعه سؤالها حذف و اعتبار پرسشنامه ۷۰ سؤالی مجدداً برآورد شد پس از حذف سؤال نامناسب اعتبار برابر با ۰/۸۹۵ است، که نشان می‌دهد مقیاس از همابستگی درونی خوبی برخوردار است و می‌توان به نتایج حاصل از تحلیل عاملی آن اطمینان داشت. این نتیجه تا حدودی مؤید یافته بیانی، کوچکی و بیانی (۱۳۸۷) است. آنها به منظور هنجاریابی مقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی در ایران آن را بر روی

سایر سؤالهای مقیاس فاقد پیچیدگی است زیرا تنها در یک عامل، بار عاملی قابل توجه دارند.

برای بررسی روایی همزمان پرسشنامه بهزیستی روانشناختی، همبستگی بین نمره‌های عاملهای استخراج-شده از پرسشنامه بهزیستی روانی با نمره‌های به دست آمده برای سه عامل فرسودگی شغلی (تحلیل رفتگی هیجانی، مسخ شخصیت، و احساس کفایت شخصی) روی یک گروه ۱۰۲ نفری محاسبه و نتایج نشان داد به جز عامل ششم (رشد فردی) همه عاملها و نمره کل پرسشنامه با عامل خستگی هیجانی فرسودگی شغلی همبستگی منفی معنادار در سطح ۰/۰۱ و ۰/۰۰۱ دارند. همبستگی عامل ششم (رشد فردی) و نمره کل پرسشنامه با عامل مسخ شخصیت همبستگی منفی و معنادار دارند. همبستگی عامل یکم (پذیرش خود)، عامل پنجم (خودمختاری) و نمره کل پرسشنامه با عامل احساس کفایت شخصی در ۰/۰۱ و ۰/۰۰۱ معنادار است.

از یافته‌های این پژوهش که بر پایه طرح نمونه‌برداری و آزمونهای آماری بر مبنای تحلیل عاملی و روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی است و با بهره‌مندی از پیشینه پژوهشی در خصوص پرسشنامه بهزیستی روان‌شناختی نتایج زیر حاصل شد:

عامل یکم بیانگر پذیرش خود است. ادبیات پژوهش نشان می‌دهد پذیرش خود به عنوان یک ویژگی اصلی سلامت روانی و همچنین ویژگی خودشکوفایی، کارکرد بهینه و بالیدگی تعریف می‌شود. بر این اساس، نگرش مثبت فرد نسبت به خود یک ویژگی اصلی کارکرد روان شناختی او محسوب می‌شود (ریف، ۱۹۸۹). مؤلفه پذیرش خود به معنی داشتن نگرش مثبت به خود و زندگی گذشته خویش است. اگر فرد در ارزشیابی، استعدادها تواناییها و فعالیت های خود در کل احساس رضایت کند و در رجوع به گذشته خود احساس خشنودی کند، کارکرد روانی مطلوبی خواهد داشت. همه انسانها تلاش می‌کنند علیرغم محدودیت‌هایی که در خود سراغ دارند، نگرش

نمونه‌ای از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزاد شهر اجرا کردند. ضریب اعتبار به روش بازآزمایی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی ریف برابر ۰/۸۲ بدست آمد.

دایرندوک<sup>(۲۰۰۵)</sup>، همسانی درونی خرده مقیاسها را مناسب و آلفای کرونباخ آنها را بین ۰/۷۷ تا ۰/۹۰ یافته است. همچنین سازنده این پرسشنامه نیز اعتبار مطلوبی برای کل پرسشنامه و هم خرده مقیاسهای آن به دست آورده است.

جهت پاسخ به سؤالهای دیگری از پژوهش که آیا پرسشنامه بهزیستی روانشناختی در بین کارکنان آتش‌نشانی از روایی مطلوبی برخوردار است؟ و به منظور بررسی روایی سازه مقیاس و بررسی این مطلب که مقیاس پرسشنامه بهزیستی روانی از چند عامل اشباع شده است، از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. بدین منظور ابتدا مفروضه‌های تحلیل عاملی یعنی میزان KMO (کفایت نمونه برداری)، دترمینان ماتریس همبستگی و معناداری مشخصه کروییت بارتلت مورد بررسی قرار گرفت، که نتایج نشان داد اجرای تحلیل عاملی برای داده‌های بدست‌آمده قابل توجیه است. در نهایت با توجه به مفروضه‌های تحلیل عاملی، ارزش ویژه سؤالها، درصد تبیین واریانس توسط هر عامل و نمودار شیب‌دار کتل، تعداد ۶ عامل از مجموعه ۷۰ سؤالی استخراج گردید. این شش عامل بروی هم ۴۳/۱۲ درصد واریانس کل سؤالها را تبیین می‌کند. در این میان عامل نخست با ارزش ویژه ۱۶/۴۳، ۲۳/۴۷ درصد کل واریانس را تبیین می‌کند و سهم آن از سایر عاملها بیشتر است.

با توجه به اینکه چرخش به شیوه متمایل تصویری ساده‌تر و روشن‌تر از روابط موجود بین ویژگی را به دست می‌داد، به منظور دستیابی به ساختار ساده و نامگذاری عاملها از چرخش متمایل با روش آبلیمین استفاده شد که نتایج زیر بدست آمد: سؤالهای ۴۱، ۶۲، ۲۵، ۵، ۴، ۵۷، و ۶۶ دارای پیچیدگی است و وزن آن متمرکز بر دو یا چند عامل است.

هدفمندی و جهت‌یابی در زندگی و تجربه احساس معنا و مفهوم در زندگی گذشته و حال مشخص می‌شود (ریف، ۱۹۸۹).

عامل پنجم بیانگر خودمختاری است. مؤلفه خودمختاری به احساس استقلال، خودکفایی و آزادی از هنجارها اطلاق می‌شود. فردی که بتواند بر اساس افکار، احساسات و باورهای شخصی خود تصمیم بگیرد، دارای ویژگی خودمختاری است. در حقیقت، توانایی فرد برای مقابله با فشارهای اجتماعی، به این مؤلفه، مربوط می‌شود (ریف و همکاران، ۱۹۹۸).

عامل ششم بیانگر رشد فردی است. این مقیاس نیز از طریق ویژگی‌هایی نظیر احساس رشد مداوم، پذیرش تجارب جدید، تجربه تحول در خود، تأکید بر تغییر مبتنی بر تجربه، تعمق درباره خود و اثربخشی، مشخص می‌گردد (ریف، ۱۹۸۹). مؤلفه رشد شخصی به گشودگی نسبت به تجربیات جدید و داشتن رشد شخصی پیوسته باز می‌شود. فردی با این ویژگی همواره درصدد بهبود زندگی شخصی خویش و از طریق یادگیری و تجربه است (ریف و کی یس<sup>۴</sup>، ۱۹۹۵ لیندفورس<sup>۵</sup> و همکاران، ۲۰۰۶).

با وجود تغییر و حذف ۱۶ سؤال از پرسشنامه، تعداد عاملهای استخراج شده در پژوهش حاضر مؤید تعداد عاملهای استخراج شده توسط سازنده پرسشنامه است. تفاوت در ترتیب تقدم و تأخر این عوامل و گویه‌ها با نتایج سایر کشورها، به علت نقش عوامل فرهنگی است که تحلیل عاملی را شدیداً تحت تأثیر قرار می‌دهد. این نتایج نشان می‌دهد که پرسشنامه بهزیستی روانشناختی ریف از روایی سازه مطلوبی برخوردار است. این نتیجه با یافته‌های زیر مطابقت دارد.

برنز و ماچین<sup>۶</sup> (۲۰۰۹)، نیز در مطالعه خود با بهره‌گیری از تحلیل عاملی تأییدی مدل را بررسی نمودند. نتایج آن‌ها حاکی از هماهنگی درونی (ضرایب پایایی) بالا بود. ولی یافته‌های تحلیل عاملی از مدل سه عاملی حمایت کرد.

مثبتی به خویشتن داشته باشند، این نگرش پذیرش خود است (هوسر<sup>۱</sup>، اسپرینگر و پودروسکا<sup>۲</sup>، ۲۰۰۵).

عامل دوم بیانگر روابط مثبت با دیگران است. به معنی داشتن رابطه با کیفیت و ارضاکنده با دیگران است. افراد با این ویژگی عمدتاً انسانهایی مطبوع، نوع دوست و توانا در دوست داشتن دیگران هستند و می‌کوشند رابطه‌ای گرم بر اساس، اعتماد متقابل با دیگران، ایجاد کنند (کی-یس<sup>۳</sup>، ۲۰۰۲). در غالب صورت بندی‌های به عمل آمده از بهزیستی بر اهمیت روابط بین فردی گرم و قابل اعتماد تأکید قابل ملاحظه‌ای شده است. روابط مثبت با دیگران به کمک ویژگی‌هایی از قبیل برقراری روابط گرم، رضایت بخش و قابل اعتماد با دیگران، حساسیت نسبت به رفاه دیگران، قابلیت همدلی بالا و صمیمیت بین فردی مشخص می‌گردد (ریف، ۱۹۸۹).

عامل سوم بیانگر تسلط بر محیط است. به معنی توانایی فرد برای مدیریت زندگی و مقتضیات آن است. لذا فردی که احساس تسلط بر محیط داشته باشد، می‌تواند ابعاد مختلف محیط و شرایط آن را تا حد امکان دستکاری کند، تغییر دهد و بهبود بخشد (کی‌یس، ۲۰۰۲). تسلط محیطی، توانایی فرد در انتخاب یا ایجاد محیط‌هایی متناسب با شرایط روانی خود به عنوان یکی دیگر از ویژگی‌های سلامت روانی مورد توجه قرار می‌گیرد. تسلط محیطی از طریق احساس تسلط و کفایت در مدیریت محیط اطراف خود، کنترل بر مجموعه پیچیده‌ای از فعالیت‌های بیرونی و استفاده مؤثر و کارآمد از فرصت‌های به وجود آمده مشخص می‌شود (ریف و همکاران، ۱۹۹۸).

عامل چهارم بیانگر زندگی هدفمند است. سلامت روانی مستلزم برخورداری از ایده‌هایی است که نشان دهنده هدفمندی در زندگی است. بدون شک، تعریف بالیدگی بر درک روشنی از هدف زندگی، احساس جهت‌یابی و هدفمندی مبتنی است. زندگی برای افراد هدفمند معنی‌دار است. این مقیاس نیز به کمک ویژگی‌هایی نظیر احساس

4. Ryff & Keyes  
5. Lindfors  
6. Burns & Machin

1. Hauser  
2. Springer & Pudrovska  
3. Keyes

مجموع، شواهد نشان می‌دهد مقیاس‌های بهزیستی روان-شناختی از شش بعد تقریباً متمایز تشکیل شده است و محققان باید در تفسیر خرده مقیاس‌های آن محتاط باشند. سفیدی و فرزاد (۱۳۹۱)، در پژوهشی به رواسازی نسخه سه سؤالی مقیاس بهزیستی روانشناختی ریف در دانشجویان علوم پزشکی قزوین پرداختند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد این پژوهش با مدل شش بعدی تمایز داشت و فقط ۴ عامل از این مقیاس استخراج شد. اما به دلیل پایایی مناسب، این مقیاس ابزار مناسبی برای سنجش بهزیستی روانشناختی دانشجویان است.

لیندفورس<sup>۴</sup> و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی ساختار پرسشنامه ریف در زبان سوئدی را بررسی کردند. آنها نمونه‌ای ۱۲۶۰ نفری از بین زنان و مردان کارگر انتخاب کردند که در گستره سنی ۵۸-۳۲ قرار داشتند. ضرایب ثبات درونی برای پرسشنامه فوق در این گروه بالاتر از نسخه اصلی انگلیسی بود. تحلیل عاملی تأییدی ساختار شش عاملی آن را در زبان اسپانیایی نیز تأیید نمود.

بیانی و همکاران (۱۳۸۷) روایی و پایایی نسخه ۸۴ سؤالی را روی نمونه‌ای ۱۴۵ نفری از دانشجویان دانشگاه آزاد بررسی کردند. نتایج بررسی پایایی از طریق بازآزمایی نشان دادند ضریب به دست آمده برای نمره کلی برابر ۰/۸۲، پذیرش خود ۰/۷۱، روابط مثبت با دیگران ۰/۷۷، خودمختاری ۰/۷۸، تسلط بر محیط ۰/۷۷، هدفمندی در زندگی ۰/۷۰ و رشد شخصی ۰/۷۸ بود. جهت بررسی روایی مقیاس‌های رضایت از زندگی، پرسشنامه شادکامی آکسفورد و عزت نفس روزنبرگ استفاده شد که همبستگی به دست آمده نمرات این آزمونها با مقیاس بهزیستی روانشناختی به ترتیب ۰/۴۷، ۰/۵۸ و ۰/۴۶ بود. نتایج به دست آمده این پژوهشگران حاکی از مناسب بودن ابزار مورد بحث در نمونه دانشجویان ایرانی با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مطالعه شدند. یافته‌های حاصل مؤید مدل شش عاملی مورد نظر سازندگان آزمون بود.

فرناندز<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۰)، در پژوهشی مطالعات متعددی از ویژگیهای روان‌سنجی از جمله اعتبار و روایی پرسشنامه بهزیستی را مورد بررسی قرار دادند. مقیاس‌های متعددی از این پرسشنامه اعتبار و برازش بهتری با مدل شش عاملی نشان دادند. اما این پژوهشگران پیشنهاد کردند نسخه کوتاه‌تری از این پرسشنامه برای سنجش بهزیستی روانی تهیه گردد.

اکین<sup>۲</sup> (۲۰۰۸)، در پژوهشی ویژگیهای روان‌سنجی نسخه ترکیه‌ای این پرسشنامه را مورد مطالعه قرار داد نتایج نشان می‌دهد که همبستگی بالایی بین خرده مقیاس‌های نسخه ترکی با نسخه انگلیسی وجود دارد. خرده مقیاس خودمختاری برابر ۰/۹۴، تسلط بر محیط برابر ۰/۹۷، رشد فردی برابر ۰/۹۷، روابط مثبت با دیگران ۰/۹۶، هدفمندی در زندگی برابر ۰/۹۶، و پذیرش خود برابر ۰/۹۵ است. نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد این شش خرده مقیاس ۶۸ درصد واریانس را تبیین می‌کند. ساختار عاملی نسخه ترکیه‌ای نشان می‌دهد که این ساختار شش عاملی برازش مناسبی دارد. در مجموع این پرسشنامه دارای اعتبار و روایی مناسبی است.

سیریاتی<sup>۳</sup> و همکاران (۲۰۰۹)، در پژوهشی ساختار عاملی مقیاس بهزیستی روانی ریف را بر روی نوجوانان ایتالیایی مورد مطالعه و بررسی قرار داد. در این مطالعه ساختار عاملی نسخه‌های ۵۴، ۴۲، و ۱۸ سؤالی با استفاده از روش بیشینه احتمال و چرخش ابلیمین مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد مقیاس‌های بهزیستی روانی ریف روایی قابل توجهی دارد.

شکری و همکاران (۲۰۰۸)، در پژوهشی با هدف بررسی ساختار عاملی نسخه‌های فارسی ۳، ۹، و ۱۴ سؤالی مقیاس‌های بهزیستی روان شناختی ریف، در بین دانشجویان با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی، نشان دادند الگوی سلسله مراتبی مقیاس‌های به زیستی روانشناختی برای این نسخه‌ها برازش بهتری با داده‌ها داشت. در

اجرا گردد. برای حصول اطمینان بیشتر نسبت به اعتبار مقیاس پرسشنامه بهزیستی روانی، از روش بازآزمایی استفاده شود، تا از این طریق ثبات و پایایی مقیاس نیز مشخص گردد. در پژوهش‌های آتی پرسشنامه ۸۴ سؤالی بر روی کارکنان آتش‌نشانی اجرا نموده تا مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در پژوهش‌های آتی به منظور جلوگیری از خطای واد شده توسط پژوهشگر در حین اجرای پرسشنامه، پرسشنامه توسط تعدادی پرسشگر اجرا گردد.

### منابع

- بیانی، علی اصغر، عاشور، محمد کوچکی، و علی، بیانی. (۱۳۸۷). روانی و پایایی مقیاس بهزیستی روانشناختی ریف. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال چهاردهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، صص ۱۵۱-۱۴۶.
- بیانی، علی اصغر، گودرزی، حسینه، کوچکی، عاشور محمد. (۱۳۸۷). رابطه ابعاد بهزیستی روانشناختی و سلامت عمومی در دانشجویان
- دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزادشهر (۸۶-۱۳۸۵). دانش و پژوهش در روان‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)، شماره
- سی و پنجم و سی و ششم. بهار و تابستان، ۱۳۸۷، صص ۱۶۴-۱۵۳.
- سفیدی، فاطمه، فرزاد، ولی اله. (۱۳۹۱). رواسازی آزمون بهزیستی روانشناختی ریف در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قزوین (۱۳۸۸). مجله
- علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین، سال شانزدهم، شماره ۱ (پایه ۶۲). بهار ۱۳۹۱.
- عبدی ماسوله، فتانه، کاویانی، حسین، خاقانیزاده، مرتضی و مؤمنی عراقی، ابولفضل. (۱۳۸۶). بررسی رابطه فرسودگی شغلی با سلامت
- روان: مطالعه در ۲۰۰ پرستار. دانشکده پزشکی (دانشگاه علوم پزشکی تهران). دوره ۶۵، شماره ۶، صص ۷۵-۶۵.
- علوی، سید سلمان، جنتی فرد، فرشته، داوودی، علی. (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه سلامت روانی و فرسودگی شغلی در کارکنان و کارگران
- شرکت سایپا. ماهنامه مهندسی خودرو و صنایع وابسته، سال اول، شماره ۶. اردیبهشت ۱۳۸۸.
- غلامرضایی، زهره، پورشافعی، هادی، دستجردی، رضا. (۱۳۸۸). مقایسه بهزیستی روان شناختی دانش‌آموزان تیز هوش و عادی.
- فصلنامه

همچنین میکائیلی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی ساختار عاملی بهزیستی روانشناختی ریف در بین دانشجویان دانشگاه ارومیه پرداخت. در این مطالعه از پرسشنامه ۸۴ سؤالی ریف استفاده شد. نتایج نشان داد ضریب پایایی درونی (آلفای کرونباخ) این آزمون برای هر شش مؤلفه بیش از ۰/۷۰ است که بر این اساس ابزار مناسبی است. علاوه بر این بررسی روایی سازه ابزار فوق از طریق تحلیل عاملی تأییدی نشان داد. مدل شش عاملی پیشنهادی سازندگان در قیاس با مدل‌های یک و سه عاملی برازش بهتری داشته و در این نمونه نیز مورد تأیید است. بر این اساس، از این مقیاس می‌توان برای سنجش وضعیت بهزیستی روانشناختی دانشجویان کارشناسی بهره گرفت. در مورد پژوهش باید توجه داشت نتایج آن تنها قابل تعمیم به جامعه کارکنان آتش‌نشانی شهر تهران است، بنابراین نتایج آن را نمی‌توان به سایر شهرها و یا سایر مشاغل تعمیم داد. ضریب اعتبار بدست آمده در این پژوهش با استفاده از روش آلفای کرونباخ بوده، که تنها نشان دهنده هماهنگی درونی مجموعه سؤالی مقیاس است و مفاهیمی مانند پایایی، پیش‌بینی پذیری، تکرارپذیری و بازپدیدآوری را دربر نمی‌گیرد. حداقل بار عاملی هر سؤال در ماتریس عاملی و ماتریس چرخش یافته ۰/۳ در نظر گرفته شده است، که دلایل کافی برای انتخاب این مقدار به عنوان حداقل بار عاملی معنادار وجود ندارد. تعداد ۱۶ پرسش از پرسشنامه اصلی بهزیستی روانی توسط مسئولان آتش‌نشانی حذف گردید و امکان تجزیه و تحلیل بر روی این پرسشها صلب گردید. شش عامل استخراج شده از پرسشنامه ۷۰ سؤالی، تنها ۴۳/۱۲ درصد کل واریانس را تبیین می‌کند، که این مقدار کمتر از ۵۰ درصد کل واریانس است. در این پژوهش، اجرای پرسشنامه توسط خود پژوهشگر صورت گرفته است. به همین علت احتمال خطا در گروه مورد مطالعه وجود دارد. به منظور دستیابی به نتایج جامع‌تر و دقیق‌تر پیشنهاد می‌شود پژوهش در سطح وسیع‌تر اجرا شود، تا قابلیت تعمیم‌پذیری نتایج نیز افزایش یابد. این پرسشنامه بر روی گروه‌های دیگری از جامعه

- Well-being Scales in Swedish Female and Male Whitecollar Workers, *Personality and Individual Differences*, 40: 1213-1222.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1993). Manual of Maslach Burnout Inventory (2nd edition). Palo Alto: Consulting Psychologists Press Inc.
- Mohr, W. K. (2003). Johnson's psychiatric-mental health nursing, 5th Ed. US.A: Lippincott.
- Oishi, S., Lucas, R. E., & Diener, E. (2003). Personality, culture and subjective well-being; emotional and cognitive evolutions of life. *Annual review of psychology*, 54: 403-425.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything or is it? Exploration on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1069-1081.
- Ryff, C. D., & Singer, J. H. (1998). "The structure of psychological well-being revisited." *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Ryff, C. D., Singer, J. H., Love, G. D., & Essex, M. J. (1998). Resilience in adulthood and later life: Defining features and dynamic processes. In J. Lomranz (Ed.), *Handbook of aging and mental health: An integrative approach*, 69-96. New York: Plenum.
- Shokri O, Kadivar P, Farzad V, et al. (2008). A study of factor structure of 3, 9 and 14-item Persian versions of Ryff's scales psychological well-being in university students. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology; 14: 152-61 [In Persian]
- Sirigatti S., Stefanile C., Giannetti E., Iani L., A. Penzo I. e Mazzeschi. (2009). Assessment of factor structure of Ryff's Psychological Well-Being Scales in Italian Adolescents. *Journal di Article. Bollettino Psicologia Applicata* 01/2009;
- علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند. دوره ۶، شماره ۱-۴، سال ۱۳۸۸.
- غنی، کامیار، احقر، قدسی، رحیمی موقر، آفرین، مبارکی، حسین. (۱۳۹۰). بررسی میزان رابطه سلامت روان با فرسودگی شغلی در کارکنان
- حوزه ستادی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. مجله طب و تزکیه، دوره ۱۹، شماره ۳.
- میلانی فر، بهروز. (۱۳۸۲). *بهداشت روانی*. (چاپ هشتم). تهران: نشر قومس.
- میکائیلی، فرزانه. (۱۳۸۹). بررسی ساختار عاملی مقیاس بهزیستی روانشناختی ریف در بین دانشجویان دانشگاه ارومیه، فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز. سال پنجم شماره ۱۸، تابستان ۱۳۸۹.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۰). *تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری*. تهران: انتشارات پیک فرهنگ.
- Akin, Ahmet. (2008). The Scales of Psychological Well-being: A Study of Validity and Reliability. *Journal of educational sciences: Theory and practice*, v8 n3 p741-750 sep 2008
- Burns, R.A., & Machin, A. M., (2009). Investigating the Structural Validity of Ryff's Psychological Well-Being Scales across Two Samples, *Social Indicators Research*, 93(2), 359-375.
- Dierendonck, D. (2005). The construct validity of Ryff's Scales of psychological well-being and its extension with spiritual well-being. *Personality and Individual Differences*, 36, 629-643.
- Fernandes, Helder Miguel, Vasconcelos-Raposo, José and Teixeira, Carla Maria. (2010). Preliminary Analysis of the Psychometric Properties of Ryff's Scales of Psychological Well-Being in Portuguese Adolescents. *The Spanish Journal of Psychology* 2010, Vol. 13 No. 2, 1032-1043.
- Hauser, R.M., Springer, K.W., Pudrovska, T. (2005). "Temporal structures of psychological well-being: continuity or change". Presented at the 2005 Meetings of the Gerontological Society of America, Orlando, Florida.
- Karademas, E. (2007). "Positive and negative aspects of well-being: Common and specific predictors". *Personality and Individual Differences*, 43, 277-287.
- Keyes, C.L. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43, 207-222.
- Lindfors, P., Berntsson, L., & Lundberg, U. (2006). Factor Structure of Ryff's Psychological

---

Quarterly Journal of Educational Psychology

Islamic Azad University Tonekabon Branch

Vol. 5, No. 2, summer 2014, No 18



Journal of Educational  
Psychology

---

## Psychometric properties of the Ryff,s scales psychological well-being among of firefighting employees

Hamid Ali Houmani<sup>1\*</sup>, Shirin Koshki<sup>2</sup>, Arezo Saemian<sup>3</sup>

- 1) Assistant Professor. Islamic Azad University. Tehran Center Branch. Tehran, Iran.
- 2) Assistant Professor. Islamic Azad University. Tehran Center Branch. Tehran, Iran.
- 3) M.A of Assessment and Measurement. Islamic Azad University. Tehran Center Branch. Tehran, Iran.

\*Corresponding author: [haidarali70@yahoo.com](mailto:haidarali70@yahoo.com)

---

### Abstract

This study psychometric properties of the Ryff's scales psychological well-being and relationship with job Burnout Inventory among of Firefighting employees. For this purpose, among all Firefighting employees in Tehran, the number of 427 participants were selected by accidental sampling method. Ryff's scales psychological well-being which is made of 71 items, was administrated on the sample. Because of the negative and weak correlation with total score and weak factor loading, one items were omitted. The reliability coefficient of Cronbach's  $\alpha$  for 70 item was 0.895. Using the principle component analysis and oblimin rotation, six factors extracted which explain 43.12 percent of the total variance of variables. These six factors include self acceptance, positive relation with others, enviroinmental mastery, purpose in life, autonomy, personal growth. For concurrent validity, the correlation between the Ryff's scales psychological well-being and job Burnout Inventory(Maslach) was calculated. Correlation between Ryff's scales psychological well-being factors with job Burnout Inventory(Maslach) was statistically significant.

**Key words:** job Burnout, Ryff,s scales psychological well-being, Reliability, Validity.

---